

**ЦІЛІ ТА ЗМІСТ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ГОВОРІННІ СТУДЕНТІВ
МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА**

Резюме: В статті розглядається питання становлення полікультурної мовної особистості в умовах глобалізації суспільства та діалогу культур. Проаналізовані та уточнені цілі і зміст процесу формування іншомовної компетенції у говорінні студентів мовних спеціальностей. Деталізовано такий компонент змісту навчання говоріння, як комунікативна ситуація. Обґрунтовується необхідність використання у навчанні говоріння проблемнокомунікативних ситуацій.

Ключові слова: полікультурна мовна особистість, цілі та зміст навчання, комунікативна ситуація, проблемнокомунікативна ситуація.

Постановка проблеми. Весь світ стоїть сьогодні перед феноменом глобалізації. Існує чимало думок щодо негативного впливу цього процесу на розвиток національних та етнічних культур. Водночас дедалі більше науковців висловлюються про позитивний характер глобалізації, який буде проявлятися входженням окремих культур у світовий простір з урахуванням їхньої багатогранності, самобутності та рівності. Саме таким чином має здійснюватись діалог народів, діалог культур. Однак реалізація справжнього діалогу культур можлива за умов володіння індивідом іноземною мовою як засобом спілкування народу, мова якого опановується. З погляду на це процес навчання іноземної мови має бути спрямований на формування полікультурної (або вторинної) мовної особистості, тобто такої особистості, яка готова до полікультурного функціонування в умовах світової глобалізації, взаємодії у глобальному просторі із збереженням власної ідентичності, власних традицій.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У зв'язку із вищезазначеним перед науковцями постала проблема розвитку полікультурної мовної особистості як в середніх, так і у вищих навчальних закладах. Цим питанням останнім часом займаються такі спеціалісти, як А.Л. Бердичевський, Н.Ф. Бориско, Л.П. Голованчук, А.Й. Гордєєва, В.А. Маслова, В.В. Сафонова, С.Г. Тер-Мінасова та ін. Дослідження вчених та вимоги сьогодення до підготовки студентів мовних вищих навчальних закладів свідчать про необхідність удосконалення процесу навчання фахівців викладання іноземних мов.

Формулювання цілей статті. Удосконалення цього процесу логічно починати із перегляду цілей та змісту навчання студентів іншомовного спілкування. Отже, метою цієї статті є уточнення цілей та змісту формування іншомовної компетенції у говорінні студентів мовних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Звернемось до визначення «полікультурна мовна особистість». Спочатку розглянемо поняття «мовна особистість». Науковці під «мовною особистістю» розуміють носія певної лінгвокультури, яка об'єднує в собі риси великих та малих співтовариств та має власні, особистісні. Полікультурна (вторинна) мовна особистість – це особистість, що не втратила, а навпаки, глибше усвідомила свою власну культурну ідентичність у процесі оволодіння іншомовною комунікативною компетенцією та розумінні сприйняття «картини світу» представниками іншої лінгвокультури.

Іноземна мова в умовах співіснування народів світу стає засобом міжкультурного спілкування, отже, процес професійного навчання має відповідати вимогам часу. До таких вимог належить передусім набуття студентом відповідного рівня професійної компетентності, тобто здатності використовувати набуті знання, навички та вміння як у фаховій, так і в інших сферах діяльності (М.К. Колкова). Компетентність, як зазначають вказаний науковець та її співавтори, базується на володінні певними компетенціями, вмінні їх реалізувати, удосконалювати в процесі навчальної та трудової діяльності [8, 25]. Звернемось до питання компонентів іншомовної комунікативної компетенції, які в сучасній вітчизняній методиці викладання іноземних мов визначаються таким чином: – мовні компетенції, що охоплюють лексичну, граматичну, фонетичну та орфографічну компетенції; – мовленнєві компетенції, тобто компетенції в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі; – лінгвосоціокультурна компетенція, до якої входять країнознавча компетенція (знання про культуру країни, її історію, географію та економіку) та лінгвокраїнознавча (знання про мовленнєву та немовленнєву поведінку носіїв мови в певних ситуаціях спілкування). Однак, якщо повернутись до поняття «компетентність», яке передбачає також вміння постійно навчатись та підвищувати свій професійний рівень, логічно до вищезазначених складових іншомовної комунікативної компетенції включити навчально-стратегічну компетенцію, володіння якою дає змогу здобувати, зберігати та використовувати інформацію, вирішувати комунікативні завдання в різних ситуаціях спілкування, планувати свою діяльність та прогнозувати її результати тощо. Докладніше зупинимось на питанні визначення мети формування у студентів компетенції в говорінні, тому що їхня фахова компетентність значною мірою залежить від володіння цим видом мовленнєвої діяльності. Згідно із Загальноєвропейськими Рекомендаціями студенти мовних спеціальностей мають досягти рівня досвідченого користувача (С1 та С2). Однак необхідно зауважити, що процес оволодіння студентами-філологами іноземною мовою як засобом спілкування повинен набути також і фахової спрямованості. Отже, практичну мету навчання іншомовного говоріння студентів мовних спеціальностей ми можемо визначити таким чином: опанування студентами загальною та професійно орієнтованою іншомовними комунікативними компетенціями на рівнях С1 та С2.

С1 – висловлюватись спонтанно та вільно, без утруднень відповідно до ситуації спілкування;

- користуватись мовою у суспільному житті та у професійній сфері гнучко та ефективно;
- виражати свої думки точно та підтримувати розмову
- представляти докладно комплексний стан речей, пов'язуючи основні моменти висловлювання;
- розкривати особливо точно і докладно певні теми та відповідним чином завершувати висловлювання;

C2 – брати участь у всіх розмовах та дискусіях без особливих утруднень, користуючись висловами розмовного мовлення;

- говорити вільно та точно, використовувати при цьому відтінки значень слів та виразів;
- переформулювати висловлювання при певних утрудненнях вільно та непомітно для співрозмовника
- висвітлювати стан речей вільно та відповідно до ситуації;
- будувати висловлювання логічно, чітко та зрозуміло співрозмовнику чи аудиторії.

Вміння говоріння студентів мовних спеціальностей мають досягти достатньо високого рівня, що надасть їм можливість вільно почувати себе в автентичному іншомовному середовищі. Однак для майбутніх викладачів іноземної мови важливими є ще і професійно спрямовані вміння, а саме: – створювати сприятливий емоційний клімат в класі/групі; – пред'являти та пояснювати новий навчальний матеріал; – організовувати парну та групову роботу учнів/студентів; – стимулювати учнів/студентів до самостійної та колективної роботи; мотивувати учнів/студентів в процесі навчання; – створювати умови для стимулювання іншомовного мовлення учнів/студентів; – працювати з науковою та художньою літературою; – робити презентації та доповіді з професійних питань; – брати участь в обговореннях та дискусіях з проблем методики викладання іноземних мов; – обмінюватись досвідом з фахівцями-носіями мови; – здійснювати усний та письмовий переклад.

Важливим питанням є також уточнення рівнів володіння студентами-філологами іншомовним говорінням протягом всього періоду навчання у вищому навчальному закладі. Необхідно зазначити, що початковий етап для цієї категорії студентів має характеризуватися рівнем B2 – незалежний користувач (просунутий) відповідно до рівнів, визначених у Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти.

Згідно Рекомендацій Ради Європи з мовної освіти студенти першого року навчання мають досягти рівня незалежного користувача, тобто повинні вміти вільно спілкуватися з носіями мови з таким ступенем швидкості та спонтанності, який не завдає труднощів жодній із сторін. Незалежний користувач має також чітко і докладно висловлюватись з широкого кола тем, виражати свою думку з певної проблеми, наводячи різноманітні аргументи за і проти. При цьому студент повинен володіти сформованими на належному рівні артикуляційними та інтонаційними навичками. вільно користуватися широким діапазоном граматичних структур та контролювати правильність їх вживання, не робити помилок, які можуть спричинити непорозуміння, а також виправляти більшість своїх помилок. Студенти другого курсу в діалогічному мовленні удосконалюють уміння рівня B2, а в монологічному – виходять на рівень C1, тобто можуть представляти чіткі, докладні висловлювання на складні теми, розвиваючи окремі точки зору, доходити логічного висновку. При цьому вони мають володіти достатнім набором різноманітних мовленнєвих засобів, який дає змогу обирати формулювання для чітких висловлювань у певному стилі на широке коло загальних, академічних, професійних та побутових тем. Мовлення студентів має характеризуватися високим ступенем граматичної правильності. В період третього року навчання вміння монологічного мовлення студентів удосконалюються на рівні C1, а вміння діалогічного мовлення мають досягти вказаного рівня. Четвертий курс відзначається поглибленням рівня C1 для діалогічного мовлення та переходом на рівень C2 для монологічного мовлення. Для цього рівня характерним є вміння представляти чітко, рівне і повне значення або аргумент у стилі, що відповідає контексту. Висловлювання повинно мати логічну структуру, яка допомагає співрозмовникам виділити і запам'ятати значущі пункти. При цьому студент має демонструвати високу гнучкість мовлення, формулюючи думки з використанням різноманітних мовленнєвих засобів. Нагадаємо, що зміст навчання пов'язаний з питанням «чого навчати?» і має забезпечити досягнення вміння передачі найтонших відтінків значень, виділення, диференціації та усунення двозначності. Студент оволодіває також великим набором ідіоматичних виразів та колоквіалізмів (розмовні слова та вирази). В процесі спілкування він також здійснює постійний контроль власного мовлення. На п'ятому курсі вміння монологічного мовлення студентів та магістрантів удосконалюються на рівні C2, а вміння діалогічного мовлення переходять на щабель C2, тобто майбутні філологи можуть без зусиль брати участь у будь-якій розмові чи дискусії, легко вживаючи ідіоматичні звороти та колоквіалізми. Вони також можуть вільно висловлюватись, розрізняючи найтонші відтінки смислу, при виникненні утруднень усувають їх непомітно для інших. Студент легко і вправно має здійснювати інтеракцію, добираючи й застосовуючи невербальні та інтонаційні засоби з очевидною легкістю, може також особисто брати участь у спільній дискусії, природно підтримуючи розмову, звертаючись до співрозмовника, роблячи натяки тощо. Розмова має вестись спонтанно і поширено з природною швидкістю, труднощі усуваються так легко, що співрозмовник цього навіть не помічає. Після уточнення цілей навчання іншомовного говоріння студентів мовних спеціальностей важливим є також визначення змісту навчання. В різні періоди розвитку методики викладання іноземних мов науковці по-різному визначали компонентний склад змісту навчання. Найбільш адекватним сучасному рівню методичної науки є зміст з такими складниками: – сфери спілкування, теми, проблеми, ситуації; – мовний, мовленнєвий та лінгвосоціокультурний матеріал; – знання, які поділяються на мовні (знання правил оперування мовним матеріалом), країнознавчі (знання про культуру країни, мова якої вивчається), лінгвокраїнознавчі (знання моделей мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови); – мовленнєві навички (фонетичні, лексичні, граматичні); – уміння, що передбачають мовленнєві (уміння говоріння), вміння користуватися навчальними та комунікативними стратегіями в процесі оволодіння міжкультурним спілкуванням, професійні вміння викладача/перекладача. Зупинимось докладніше на такій складовій змісту навчання, як сфери

спілкування. Сфери спілкування – це зони комунікації, що склалися історично і яким властиві певні цілі, мотиви, форми і мовні засоби (Е.А. Азімов, А.М. Щукін [1]). У відомій роботі «Основа обучения устной иноязычной речи» В.Л. Скалкін визначив вісім таких сфер, а саме: 1. Соціально-побутова сфера. 2. Сімейна сфера. 3. Професійно-трудова сфера. 4. Соціально-культурна сфера. 5. Сфера суспільної діяльності. 6. Адміністративно-правова сфера. 7. Сфера ігор та розваг. 8. Сфера масових видовищ [6, 60-67]. Докладний аналіз функцій, які передбачаються при діяльності в тій чи іншій сфері, дає змогу дійти висновку, що найбільш актуальними для студентської аудиторії можна вважати такі сфери: соціально-побутову, сімейну, професійно-трудова, соціально-культурну. До кожної сфери комунікативної діяльності визначаються тематика спілкування, проблеми для обговорення та відповідні найбільш поширені мовленнєві ситуації. Пояснимо необхідність включення до змісту навчання говоріння такого компонента, як проблеми. Ю.І. Пассов справедливо зауважив, що саме проблема має бути змістовою основою організації навчального матеріалу, адже в ній акумулюється досвід людей в тій чи іншій сфері діяльності, вона є поліпредметною, об'єднує декілька розмовних тем [4, 137-138]. Проблема в даному контексті можна розглядати як суб'єктивно-об'єктивну даність, виникнення якої пов'язано із діяльністю суспільства, вирішення її залежить від кожної особистості, наприклад, проблема охорони навколишнього середовища. Особливу увагу в процесі навчання іншомовного говоріння необхідно приділити такому компоненту змісту, як ситуації, адже саме вони надають процесу оволодіння іноземною мовою комунікативної спрямованості. Серед визначень комунікативної ситуації найбільш точним є, на нашу думку, визначення В.Л. Скалкіна. «Комунікативна ситуація – це динамічна система взаємодіючих конкретних факторів об'єктивного та суб'єктивного плану, які залучають людину до мовної комунікації і визначають її мовленнєву поведінку в рамках одного акту спілкування» [6, 46-47]. Для розуміння суті комунікативної ситуації та створення її на занятті важливим є знання компонентів ситуації.

Більш конкретного аналізу потребує, на наш погляд, така складова комунікативної ситуації, як мовленнєвий намір. Мовленнєвий намір розглядається як потреба у мовленнєвій дії, стимул до висловлювання. Потреба реалізується для вирішення таких комунікативних задач: – інформувати когось про щось; – запитати у когось про щось; – змінити чийсь погляди на інші; – стимулювати когось до дій; – розв'язати певну проблему шляхом її обговорення; – відреагувати на подразник; – розважити співрозмовника тощо [6, 51]. Однак, як зауважують дослідники, питання використання комунікативних ситуацій в процесі навчання іншомовного спілкування, комунікативні ситуації поділяються на стандартні та нестандартні (Є.М. Верещагін, В.Г. Костомаров [2]). У чому полягає різниця між цими типами ситуацій? У стандартних ситуаціях мовленнєві дії учасників спілкування програмовані, підпорядковані певним нормам. Наприклад, в таких ситуаціях, як «У бібліотеці», «В магазині», «В аеропорту» тощо, Ю.І. Пассов подібні ситуації називає соціальними контактами, де спілкування є регламентованим, відносно визначеним [4, 132]. Але в стандартних ситуаціях можуть виникнути неочікувані моменти, а саме: книжка виявиться пошкодженою, товар – неякісним, пасажира затримують через неправильно оформлені документи. В такому разі у цілком звичайних ситуаціях виникають для учасників спілкування певні проблеми, які необхідно розв'язувати. Стандартні ситуації стають нестандартними, потребують від її учасників відповідних мовленнєвих дій для вирішення проблеми. В даному контексті ми розглядаємо проблему як утруднення особистісного характеру, що виникло в процесі спілкування. Ситуації, які містять певну проблему і потребують

Обставини здійснення спілкування

Відносини між комунікантами

Мовленнєвий намір

Реалізація акту спілкування

від її учасників виконання необхідних мовленнєвих дій для її вирішення, назовемо проблемнокомунікативними. В процесі навчання студентів мовних спеціальностей бажано використовувати саме проблемно-комунікативні ситуації, оскільки за таких умов студент шукає спосіб розв'язання проблеми, активізує свої інтелектуальні здібності для здійснення відповідних мовленнєвих дій. Використання проблемно-комунікативних ситуацій в процесі формування іншомовної компетенції у говорінні свідчить про те, що таке навчання стимулює мовленнєву діяльність студентів, сприяє збільшенню обсягу висловлювання, міцності мовленнєвих навичок та розвитку вмінь. Для вирішення проблемної ситуації студенти мають володіти певним обсягом інформації щодо такої ситуації. Однак від обсягу інформації, яку повідомляє викладач, залежить рівень складності розв'язання проблеми в тій чи іншій ситуації. Представимо схематично складові проблемнокомунікативної ситуації та взаємозв'язок її компонентів. Пояснимо докладніше взаємозв'язок компонентів проблемно-комунікативної ситуації. Спочатку звернемося, зрозуміло, до такої складової, як проблема. Поняття «проблема» у філософії трактується як складне теоретичне або практичне завдання, шляхи розв'язання якого та можливий результат невідомі (В.І. Шинкарук [7]). У психології проблема розглядається як завдання, що містить певні труднощі для суб'єкта у її вирішенні. (А.В. Петровський, М.Г. Ярошевський [5]). Отже, проблема, точніше проблемне завдання, стимулює особистість до активної мисленнєвої діяльності, до творчого пошуку шляхів вирішення певної суперечності. Якщо ж ідеться про проблемне завдання, яке є структурним елементом проблемно-комунікативної ситуації, то має бути зрозумілим із цього завдання для чого говорити і що саме, але вибір засобів формулювання висловлювання залишається за учасниками спілкування. Саме від вибору відповідних мовленнєвих засобів і залежить результат мовленнєвої взаємодії комунікантів. У процесі цієї взаємодії проблема може виникнути через обставини здійснення спілкування або через відносини між комунікантами, що вплине на мовленнєвий намір та процес реалізації акту спілкування. Наведемо

прикладі вправ, які мають характер проблемно-комунікативних ситуацій. Вправа 1. (виконується в парах) С1 (покупець). Ви перебуваєте у Парижі. Під час прогулянки містом Ви вирішили відвідати декілька магазинів. У вітрині одного з них Вам впала в око дуже модна парасоля і Ви забажали її придбати. Але вдома виявилось, що одна з частин парасолі має трохи інший колір. Можливо, вигоріла на сонці. Ви дуже засмутились, але повернулись до магазину з метою обміняти товар або повернути гроші. С2 (продавець). Вам не дуже хотілося б приймати товар назад, адже парасоля продавалася із великою знижкою. Впевніть покупця, що парасоля має цілком пристойний вигляд. Вправа 2. (виконується в парах) С1 (турист). Ви подорожуєте Німеччиною. У Берліні Ваша туристична група має перебувати декілька днів. Вас розмістили у готелі, який не відповідає тим умовам, за які Ви заплатили. Зверніться до адміністратора за поясненням і вимагайте відповідних послуг. С2 (адміністратор). Ви – адміністратор готелю. Запевніть туриста, що розміщення туристичної групи відповідає умовам договору і необхідно уважно ознайомимись із його змістом. Вправа 3. (виконується в парах) С1 (співробітник будівельної фірми). Ви – співробітник будівельної фірми і перебуваєте у відрядженні в Лондоні. Ваше завдання полягає у пошуку інвесторів для здійснення спільних проектів. Завтра Ви маєте дати інтерв'ю для англійських теленовін, але раптом занедужали. Знайдіть контакт із журналістом, який Вас запросив, поясніть Вашу проблему та вмовте його перенести зустріч. С2 (журналіст). Ви – журналіст відомого телеканалу. Графік Вашої роботи дуже ущільнений. Однак Ви можете запропонувати інший варіант.

Висновки. Вищезазначене дає змогу дійти висновку про необхідність використання проблемнокомунікативних ситуацій в процесі формування іншомовної компетенції у говорінні студентів мовних спеціальностей, адже саме за таких умов має місце наближення навчання до реального спілкування, підвищується мотивація студентів у пошуку необхідних мовленнєвих засобів для реалізації мети комунікації, здійснюється стимулювання їхньої мисленнєвої активності. У подальшому дослідженні необхідним є визначення особливостей використання проблемнокомунікативних ситуацій на різних етапах навчання. Глибшого вивчення потребує також проблема формування навчально-стратегічної компетенції в процесі оволодіння студентами міжкультурним спілкуванням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов Э.Г. Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков) / Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин. – СПб: «Златоуст», 1999. – 472 с.
2. Верещагин Е.М. Лингвострановедческая теория слова / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М.: Рус. язык, 1980. – 230 с.
3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е.И. Пассов. – [2-е изд.]. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
5. Психология. Словарь / под общ. ред. А.В.Петровського, М.Г. Ярошевского. – [2-е изд., испр., и доп.]. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
6. Скалкин В.Л. Основы обучения устной иноязычной речи / В.Л. Скалкин. – М.: Рус. язык, 1981. – 248 с.
7. Філософський словник / за ред. В.І. Шинкарука. – К.: Головна редакція УРЕ, 1973. – 599 с.
8. Языковое образование в ВУЗе: метод. пособие для преподавателей высшей школы, аспирантов и студентов / под общ. ред. М.К. Колковой. – СПб.: КАРО, 2005. – 160 с.

И.А. ГОРОБЕЦ. ЦЕЛИ И СОДЕРЖАНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ГОВОРЕНИИ СТУДЕНТОВ ЯЗЫКОВИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА

Резюме. В статье рассматривается вопрос становления поликультурной языковой личности в условиях глобализации общества и диалога культур. Проанализированы и уточнены цели и содержание процесса формирования иноязычной компетенции в говорении студентов языковых специальностей. Детализирован такой компонент содержания обучения говорению, как коммуникативная ситуация. Обосновывается необходимость использования проблемно-коммуникативных ситуаций.

Ключевые слова: поликультурная языковая личность, цели и содержание обучения, коммуникативная ситуация, проблемно-коммуникативная ситуация.

I.A. HOROBETS. THE GOALS AND CONTENT OF STUDENT' FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE IN SPEAKING DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

The summary The article deals with the problem of multicultural language personality growth in the context of globalization and intercultural relations. The study analyses and defines more precisely the aims and content of developing students' foreign language competence in speaking. The author examines the communicative situation as a component of teaching speaking students' of language specialities in a detailed way. The emphasis is placed on problem-solving communicative situation.

Key words: multicultural language personality, goals and content of teaching, communicative situation, problem solving communicative situation.

Рекомендовано до друку.

Д-р. пед. наук, проф. Н.В. Романишина.

Одержано редакцією 15.02.2017 р.